

СИСТЕМА АВТОМАТИЗОВАНОГО ЕЛЕКТРОПРИВОДУ З ОБМЕЖЕННЯМ ПРИСКОРЕННЯ

Наведено результати досліджень системи обмеження прискорення екскаваторного електроприводу механізму повороту з використанням затриманого зворотного зв'язку за прискоренням.

The results of researches of the system of limitation of acceleration of power-shovel електроприводу of mechanism of turn are resulted with the use of the detained feed-back after acceleration.

Постановка задачі. Продуктивна і надійна робота одноківшових екскаваторів значною мірою залежить від роботи механізму обертання. Для продуктивної роботи на весь період проектної експлуатації система електроприводу цього механізму повинна працювати в граничних режимах, підтримуючи або момент M_d на максимально-допустимому рівні $M_d = M_{доп}$, або допустиме значення прискорення $\varepsilon = \varepsilon_{доп}$. Вибір режиму визначається факторами збурення, які діють на механізм. До основних факторів збурення можна зарахувати момент статичного опору M_c , (тертя в механічних передачах), момент інерції механізму J_m , вітрове навантаження M_v , наявність нахилу платформи, зміна опору якірного кола силової частини $R_{як}$. Зміна цих факторів або сприяє рухові, або протидіє. У пуско-гальмівних режимах, коли збурення сприяють рухові і є небезпека збільшення прискорення вище від допустимого значення $\varepsilon = \varepsilon_{доп}$, (пуск з мінімальними значеннями M_c , J_m чи гальмування з їх максимальними значеннями тощо), система керування повинна обмежувати прискорення $\varepsilon \leq \varepsilon_{доп}$, захищаючи механічне обладнання від перевантажень. У режимах, коли момент навантаження M_c , момент інерції J_m , вітрове навантаження протидіють рухові, система електроприводу повинна підтримувати момент на допустимому рівні $M_d = M_{доп}$, забезпечуючи продуктивну роботу екскаватора і не допускаючи теплового перевантаження електричних машин.

Аналіз останніх досягнень. У більшості сучасних систем екскаваторних електроприводів контроль за моментом здійснюється за величиною струму якірного кола $I_{я}$ при стабілізованому струмі збудження $I_{зб} = I_{зб.н}$. Що стосується контролю за прискоренням ε , то на діючих екскаваторах ця координата або зовсім не контролюється, або застосовують непрямі методи контролю [1]. Як відомо, непрямі методи вимірювання координат є низькоточними, що і стало основною причиною того, що вони не набули поширеного застосування на діючих екскаваторах.

Задача досліджень. У роботі [2] пропонується система керування електроприводом, в якій регулювання прискорення відбувається не постійно, а тільки тоді, коли значення координати ε перевищує допустиме значення $\varepsilon_{доп}$. Коли $\varepsilon < \varepsilon_{доп}$, система працює в режимі регулювання моменту (струму). Схема реалізована на базі двоконтурної системи підпорядкованого регулювання (СПР) електроприводом тиристорний перетворювач-двигун (ТП-Д) з введенням затриманого зв'язку за прискоренням в контур струму, як це зображено на рис. 1. Така схема дозволяє електроприводові працювати в граничних режимах, забезпечуючи максимальну швидкість в пуско-гальмівних режимах з одночасним обмеженням прискорення допустимими значеннями.

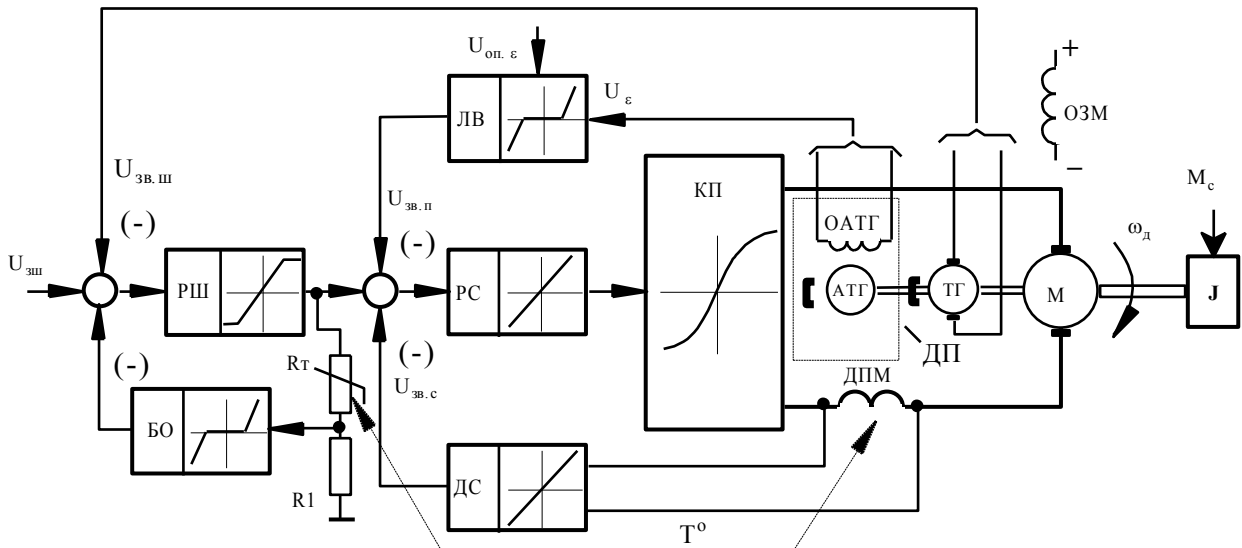

Рис. 1. Схема екскаваторного електроприводу з затриманим зворотним зв'язком за прискоренням

Виклад основного матеріалу. У роботі [3] проведений аналіз такої системи і визначений коефіцієнт затриманого зворотного зв'язку за прискоренням k_ε , враховуючи можливу варіацію моменту навантаження $\pm \Delta M_c$ і моменту інерції механізму $\pm \Delta J_m$.

Доцільно здійснити аналіз динамічних властивостей системи в режимі роботи обмеження прискорення.

У схемі рис. 1 затриманий зворотний зв'язок за прискоренням реалізований за допомогою давача прискорення ДП і ланки "відсічка" ЛВ. Давачем прискорення можна використати універсальний акселотахогенератор, який дозволяє вимірювати як швидкість, так і прискорення [3]. Значення опорної напруги $U_{оп. \varepsilon}$ ланки ЛВ приймається з умови, що затриманий зв'язок за прискоренням вступає в дію тоді, коли прискорення ε перевищує допустиме значення ($\varepsilon > \varepsilon_{доп}$).

Оскільки пуско-гальмівні режими електроприводу механізму обертання формуються контуром струму, коли регулятор швидкості РШ знаходиться в насиченні з вихідним сигналом $U_{зс. max}$, то розглянемо тільки роботу контуру струму в режимі обмеження прискорення з урахуванням варіації тих параметрів, які суттєво впливають на роботу приводу. Для цього запишемо в операторній формі систему рівнянь, які описують роботу контуру струму на ділянці струмообмеження:

$$U_{i \text{ РС}}(p) = \frac{1}{pT_{ic}} (U_{зс. max}(p)(1 \pm \delta k_{зв.с}) - k_{зв.с} I_\alpha (1 \pm \delta k_{зв.с}) + U_{оп. \varepsilon} - k_\varepsilon \varepsilon(p));$$

$$U_{п \text{ РС}}(p) = U_{i \text{ РС}}(p) \frac{T_{oc}}{T_{ic}} (U_{зс}(p) (1 \pm \delta k_{зв.с}) - k_{зв.с} (1 \pm \delta k_{зв.с}) I_\alpha + U_{оп. \varepsilon} - k_\varepsilon \varepsilon(p));$$

$$U_{\text{РС}}(p) = U_{i \text{ РС}}(p) + U_{п \text{ РС}}(p);$$

$$E_{d\alpha}(p) = \frac{k_{тп}}{pT_\mu} (U_{\text{РС}}(p) - E_{d\alpha}(p)/k_{тп});$$

$$I_\alpha(p) = \frac{1/R_{як0}}{pT_{я0}} [E_{d\alpha}(p) - E_d(p) - R_{як0}(1 \pm \delta R_{як})I_\alpha(p)];$$

Враховуючи вирази (3) і (4), знайдемо розв'язок і відносно вихідної координати ε_d

$$\varepsilon_d(p) = \frac{\{(k_{зв.с}/c)[M_{стоп} \mp M_{с0}(1 \pm \delta M_c)D_1(p)] + k_\varepsilon \varepsilon\}(pT_{як0} + 1)}{(k_{зв.с}/c)J_0(1 \pm \delta J)D_1(p) + k_\varepsilon(pT_{як0} + 1)}, \quad (5)$$

де

$$D_1 = pa_c T_\mu (pT_\mu + 1)(pT_{як0} + 1 \pm \delta R_{як}) + (pT_{як0} + 1). \quad (6)$$

Для визначення коефіцієнта передачі зворотного зв'язку за прискоренням k_ε , запишемо вираз усталеного значення прискорення

$$\varepsilon_{уст} = \frac{(k_{зв.с}/c)[M_{стоп} \mp M_{с0}(1 \pm \delta M_c)] + k_\varepsilon \varepsilon_{доп}}{(k_{зв.с}/c)J_0(1 \pm \delta J) + k_\varepsilon}. \quad (7)$$

Значення $\varepsilon_{уст}$ можна розкласти на дві складові: допустиме або розрахункове значення – $\varepsilon_{доп}$, і перевищення прискорення над допустимим значенням – $\Delta\varepsilon$

$$\varepsilon_{уст} = \varepsilon_{доп} + \Delta\varepsilon. \quad (8)$$

Допустиме прискорення $\varepsilon_{доп}$ визначається розрахунковими (проектними) значеннями моменту навантаження $M_{с0}$ і моменту інерції J_0

$$\varepsilon_{доп} = (M_{стоп} - M_{с0})/J_0. \quad (9)$$

Сумісне розв'язання виразів (7), (8), (9) дає можливість визначити перевищення прискорення $\Delta\varepsilon$ під дією зміни моменту ΔM_c і моменту інерції ΔJ_M

$$\Delta\varepsilon = \frac{(k_{зв.с}/c)(\varepsilon_{доп}\Delta J_M + \Delta M_c)}{(k_{зв.с}/c)J_{M0}(1 \pm \delta J_M) + k_\varepsilon}. \quad (10)$$

Оскільки для механізму обертання максимальне прискорення ε_{max} не повинно перевищувати проектно-допустимого значення $\varepsilon_{доп}$ більше ніж на (10–20)%, або $\Delta\varepsilon_{max} = (0,1 \div 0,2) \varepsilon_{доп}$, то, задаючись цим значенням, знайдемо необхідний коефіцієнт зворотного зв'язку за прискоренням k_ε

$$k_\varepsilon = \frac{k_{зв.с}}{c} J_{M0}(1 \pm \delta J) \left[\frac{\delta J_M \pm \delta M_c}{\delta \varepsilon (1 \pm \delta J_M)} - 1 \right]. \quad (11)$$

Вираз (11) дозволяє визначити коефіцієнт зворотного зв'язку за прискоренням k_ε , враховуючи граничні варіації збурюючих факторів. Також вираз (11) показує, що зміна опору якірного кола $\Delta R_{як}$ не впливає на усталене значення прискорення $\varepsilon_{уст}$.

Динаміку зміни прискорення можна визначити, скориставшись характеристичним рівнянням, яким є знаменник рівняння (5)

$$\begin{aligned} D_0(p) &= (k_{зв.с}/c)J_{M0}(1 \pm \delta J_M)D_1(p) + k_\varepsilon = \\ &= \frac{k_{зв.с}}{c} J_{M0}(1 \pm \delta J_M) [pa_c T_\mu (pT_\mu + 1)(pT_{як0} + 1 \pm \delta R_{як}) + (pT_{як0} + 1)] + k_\varepsilon (pT_{як0} + 1) \end{aligned} \quad (12)$$

Підставимо до (12) значення коефіцієнта зворотного зв'язку за прискоренням k_ε і введемо таке позначення: a_ε – коефіцієнт оптимізації контуру прискорення, який враховує коефіцієнт оптимізації a_c контуру струму

$$a_\varepsilon = a_c \frac{\delta \varepsilon_{доп} (1 \pm \delta J_M)}{\delta J_M \pm \delta M_c}. \quad (13)$$

З виразу (13) знайдемо

$$\frac{a_c}{a_\varepsilon} = \frac{\delta J_M \pm \delta M_c}{\delta \varepsilon_{\text{доп}} (1 \pm \delta J_M)}$$

Це дозволить визначити коефіцієнт зворотного зв'язку за прискоренням k_ε через коефіцієнти оптимізації контурів a_c і a_ε .

$$k_\varepsilon = \frac{k_{\text{зв.с}}}{c} J_{M0} (1 \pm \delta J_M) \left(\frac{a_c}{a_\varepsilon} - 1 \right). \quad (14)$$

Внаслідок цих перетворень вираз (12) має вигляд

$$D_0(p) = \left(\frac{k_{\text{зв.с}}}{c} J_{M0} (1 \pm \delta J_M) \frac{a_c}{a_\varepsilon} \right) \times \quad (15)$$

$$\times (p^3 a_\varepsilon v T_\mu^3 + p^2 a_\varepsilon T_\mu^2 (1 \pm \delta R_{\text{як}} + v) + p T_\mu [a_\varepsilon (1 \pm \delta R_{\text{як}}) + v] + 1)$$

де $v = T_{\text{як0}}/T_\mu$ – відношення електромагнітної сталої часу якірного кола $T_{\text{як0}}$ системи ТП-Д до некомпенсованої малої сталої електроприводу T_μ . Реальні значення коефіцієнта v знаходяться в межах $v = 3-10$. Досвід показує, що при значеннях $v \leq 2$ недоцільно здійснювати компенсацію $T_{\text{як}}$, а необхідно приймати $T_\mu = T_{\text{тп}} + T_{\text{як}}$.

Для визначення динамічних властивостей контуру прискорення приведемо вираз (15) до нормованого вигляду за Вишнеградським:

$$D_0(p) = p^3 a_3 + p^2 a_2 + p a_1 + a_0 = p_*^3 + p_*^2 A + p_* B + 1, \quad (16)$$

де $a_0 = 1$; $a_1 = T_\mu [a_\varepsilon (1 \pm \delta R_{\text{як}}) + v]$; $a_2 = a_\varepsilon T_\mu^2 (1 \pm \delta R_{\text{як}} + v)$; $a_3 = a_\varepsilon T_\mu^3 v$ – коефіцієнти виразу (15);

$A = \frac{a_2}{a_3} \cdot \frac{1}{\Omega_0} = (1 \pm \delta R_{\text{як}} + v) \sqrt[3]{\frac{a_\varepsilon}{v^2}}$; $B = \frac{a_1}{a_3} \cdot \frac{1}{\Omega_0^2} = [a_\varepsilon (1 \pm \delta R_{\text{як}}) + v] \cdot \sqrt[3]{\frac{1}{a_\varepsilon v}}$ – нормовані коефіцієнти

передавальної функції (16); $\Omega_0 = \sqrt[3]{\frac{a_0}{a_3}}$ – усереднене значення частоти власних коливань контуру;

$p_* = p/\Omega_0$ – безрозмірний оператор нормованого рівняння;

Потрібно зауважити, що дії зворотних від'ємних зв'язків за струмом і затриманого за прискоренням протилежні. Задача контуру струму – здійснювати максимальне заповнення струмово-часової діаграми $I_\varepsilon(t)$ в пуско-гальмівних режимах і по можливості наблизити струм I_ε до стопорного значення. Задача зворотного зв'язку за прискоренням зменшувати струм I_ε в режимах, коли прискорення ε перевищує допустимі значення. Для успішного виконання такої операції необхідно, щоби швидкодія контуру прискорення була вищою за швидкодію контуру струму. Це означає, що коефіцієнт оптимізації a_ε контуру, охопленого затриманим зв'язком за похідною ε повинний бути меншим за коефіцієнт оптимізації a_c контуру струму ($a_\varepsilon < a_c$).

Досвід лабораторних та натурних випробовувань показав, що коефіцієнт a_ε треба приймати в межах $a_\varepsilon = 0,5 - 1,5$, що практично збігається з оптимізацією за [4].

Значення варіацій параметрів при збуреннях, які реально існують на діючих екскаваторах, знаходяться в межах $\delta J_M = \pm(0,2-0,4)$; $\delta M_c = \pm(0,1-0,2)$; $\delta R_{\text{як}} = \pm 0,3$. Допустиме значення перевищення прискорення знаходяться в межах $\delta \varepsilon = \pm(0,1-0,2)$, причому менше значення $\delta \varepsilon$ має місце для крокуючих екскаваторів в вантовими стрілами. Враховуючи ці значення параметрів, нормовані значення коефіцієнтів виразу (16) знаходяться в межах $A = (2 \div 3)$, $B = (1,5 \div 3)$. Такі значення коефіцієнтів відповідають порівняно високому запасу стійкості, а перерегулювання

координати прискорення ε не перевищує $\sigma_{\varepsilon} \% \leq (10 \div 30) \%$ [4], що цілком допустимо для механізмів обертання екскаваторів.

На завершення розглянемо приклад визначення коефіцієнта зворотного зв'язку за прискоренням k_{ε} і параметрів нормованих коефіцієнтів для системи керування механізмом обертання кар'єрного екскаватора лопати ЕКГ-5А з такими параметрами: момент інерції, приведений до валу двигуна $J_{M0}=28,54 \text{ кгм}^2$, стопорний момент приводу $M_{\text{стоп}}=1956 \text{ Нм}$, статичний момент $M_c=56 \text{ Нм}$, стала двигунів $c=2,33 \times 2=4,66 \text{ Вс/рад}$, $R_{\text{як0}}=0,19 \text{ Ом}$, $T_{\text{як}}=0,08 \text{ с}$, $T_{\text{ц}}=0,015 \text{ с}$, $I_n=197 \text{ А}$, допустиме прискорення платформи $\varepsilon_{\text{доп.пл.}}=0,15 \text{ 1/с}^2$, $k_{\text{зв.с}}=0,05 \text{ В/А}$, передавальне число редуктора $i = 398,8$. Варіації параметрів: $\delta M_c = \pm 0,22$, $\delta J_M = \pm 0,2$, $\delta \varepsilon_{\text{доп}} = \pm 0,1$, $\delta R_{\text{як}} = \pm 0,3$.

Враховуючи варіації параметрів системи електроприводу і задане значення перевищення прискорення над допустимим $\delta \varepsilon_{\text{доп}}$, визначимо необхідний коефіцієнт оптимізації контуру прискорення a_{ε}

$$a_{\varepsilon} = a_c \frac{\delta \varepsilon_{\text{доп}} (1 - \delta J_M)}{\delta J_M + \delta M_c} = 2 \cdot \frac{0,2(1 - 0,2)}{0,2 + 0,22} = 0,76,$$

де $a_c = 2$ – коефіцієнт оптимізації контуру струму.

Далі визначимо коефіцієнт зворотного зв'язку за прискоренням k_{ε} , який повинен забезпечувати отримане вище значення коефіцієнта оптимізації a_{ε}

$$k_{\varepsilon} = \frac{k_{\text{зв.с}}}{c} J_{M0} (1 - \delta J_M) \left[\frac{a_c}{a_{\varepsilon}} - 1 \right] = \frac{0,05}{4,66} 28,54 (1 - 0,2) \left(\frac{2}{0,76} - 1 \right) = 0,4.$$

Отримане значення коефіцієнта k_{ε} і значення варіацій параметрів дозволяють визначити коефіцієнти нормованого рівняння

$$A = 1,73; \quad B = 3,6; \quad \Omega_0 = 4,3.$$

Під час розрахунків коефіцієнтів прийнято значення коефіцієнта $v = 5$. Таким значенням нормованих коефіцієнтів відповідає перехідна характеристика координати прискорення $\Delta \varepsilon$ з такими показниками [4]: $\sigma_{\text{max}} = 14 \%$ – максимальне перерегулювання; $\tau_p = 8,3$ – нормоване значення перехідного процесу;

Реальне значення часу регулювання координати прискорення

$$t_p = \tau_p / \Omega_0 = 8,3 / 4,3 = 1,93 \text{ с}.$$

Відповідно до розрахункових значень визначимо прискорення $\varepsilon_{\text{max.з}}$ і перебільшення прискорення $\Delta \varepsilon$ над допустимим значенням в системі з затриманим зворотним зв'язком за прискоренням

$$\varepsilon_{\text{max}} = \frac{(k_{\text{зв.с}} / c) [M_{\text{стоп}} + M_{c0} (1 + \delta M_c)] + k_{\varepsilon} \cdot \varepsilon_{\text{доп.пл.}} \cdot i}{(k_{\text{зв.с}} / c) \cdot J_{M0} (1 - \delta J_M) + k_{\varepsilon}} =$$

$$\frac{(0,05 / 4,66) [1956 + 56 (1 + 0,22)] + 0,4 \cdot 0,175 \cdot 398,8}{(0,05 / 4,66) \cdot 28,54 \cdot (1 - 0,2) + 0,4} = 77 \text{ 1/с}^2;$$

$$\Delta \varepsilon_{\text{max.з}} = \varepsilon_{\text{max.з}} - \varepsilon_{\text{доп}} = 77 - 70,5 = 6,5 \text{ 1/с}^2.$$

Отже, перебільшення прискорення $\Delta\varepsilon_{\max,z}$ над допустимим значенням $\varepsilon_{\text{доп}}$ становить у відносному значенні

$$\delta\varepsilon_{\max,z} = \Delta\varepsilon_{\max,z} / \varepsilon_{\text{доп}} \cdot 100 \% = 6,5/70,5 \cdot 100 \% = 9,3 \%,$$

що менше від допустимого значення $\delta\varepsilon_{\text{доп}} = 10 \%$.

Для порівняння визначимо прискорення в системі без зворотного зв'язку за прискоренням

$$\varepsilon_{\text{устр}} = \frac{M_{\text{стоп}} + M_{\text{с0}}}{J_{\text{м0}}(1 - \delta J_{\text{м}})} = \frac{1956 + 56}{28,54 \cdot (1 - 0,2)} = 88,12 \text{ 1/c}^2;$$

$$\delta\varepsilon_{\max,p} = \Delta\varepsilon_{\max,p} / \varepsilon_{\text{доп}} \cdot 100 \% = 17,62/70,5 \cdot 100 \% = 24 \%,$$

Висновки. Введення зв'язку за прискоренням дозволяє значно зменшити $\delta\varepsilon_{\max,z}$ (в нашому прикладі до 9,3 %). Теоретично можливо зменшити перевищення прискорення $\delta\varepsilon_{\max,p}$ до будь-якого значення, але це пов'язано зі значним збільшенням коефіцієнта k_{ε} . Оскільки система статична за прискоренням, то значне збільшення k_{ε} приведе, по-перше, до коливності в динамічних режимах, а по-друге, при дуже жорсткому підтриманні прискорення на допустимому рівні не буде можливості параметричної адаптації системи, яка полягає в залежності $\Delta\varepsilon_{\max,z} = f(\Delta J, \Delta M_{\text{с}})$. Дійсно, як було досліджено в [2], в режимах роботи, коли порожній ківш знаходиться біля бази екскаватора, є можливість збільшити прискорення механізму обертання без значних збільшень динамічних навантажень у механічних передачах, прискорюючи тим самим пуско-гальмівні режими. У системі з невисоким коефіцієнтом k_{ε} , відповідно до виразу (7), це відбувається автоматично. Так, зменшення моменту інерції до величини $\delta J = -0,6$, що для більшості екскаваторів відповідає знаходженню пустого ковша біля бази платформи, дозволяє збільшити прискорення $\varepsilon_{\max,z}$ до значення $0,23 \text{ 1 c}^2$, або на 24 %.

1. Вуль Ю.Я., Ключев В.И., Седаков Л.В. *Наладка електроприводов екскаваторов.* – 2 изд., перераб. и доп. – М.: Недра, 1975. – 312 с. 2. Лозинський О.Ю., Панченко Б.Я., Цяпа В.Б. *Екскаваторний електропривід з адаптацією до параметричних змін // Вест. ХГПУ “Проблеми автоматизованного електропривода” Теорія і практика.* – 2003. – С. 420–422. 3. Лозинський О.Ю., Панченко Б.Я., Цяпа В.Б. *Експериментальні дослідження електроприводу механізму повороту екскаватора з обмеженням прискорення // Вестн. ХГПУ “Проблеми автоматизованного електропривода” Теорія і практика.* – 2003. – № 45. – С. 229–230. 4. Яворский В.Н., Бессонов А.Н., Каратаев А.И., Потапов А.М. *проектирование инвариантных следящих приводов.* – М.: Высш. шк., 1963. – 475 с.